

Ruxandra NEMȚEANU
Sergiu IOSIPESCU

O tradiție istoriografică destul de rezistentă așează începuturile spitalului Filantropia în anii 1811 – 1812 și, mai mult, le plasează sub semnul colaborării româno-ruse. Ambele afirmații se impun a fi cercetate, ultima fiind cu atât mai stranie cu cât, în condițiile tragice, de la finele războiului ruso-otoman din 1805 – 1812, după o bine-cunoscută mărturie franceză, românii din principatele dunărene ocupate și administrate de militari ruși, generalul – conte Kutuzov le promitea că le va mai lăsa doar ochii, cu care să plângă.

Întemeierea așezămintelor spitalicești de la Filantropia se leagă însă de cu totul alt context istoric.

*

Secolul al XVIII-lea, al Iluminismului european, aduce și în principatele române un început de modernizare, grefat în chip mai mult sau mai puțin reușit dezvoltării anterioare, organice, medievale, ea însăși transformată de la mijlocul secolului al XVI-lea datorită influențelor orientale asupra sud-

Fig. 1 Foto post 1926 - ante 1950. Corpul central al Spitalului Dr. Caracșan.
În stânga noul corp A, proiectat de arh. V. Moga și executat în 1926. Fototeca I.N.M.I.

Fig. 2. Extras din planul cadastral al Bucureștiului din 1911—situația incintei și a corpurilor spitalului Filantropia

estului și centrului european. În paralel reafirmarea greacă din cadrul imperiului mahomedan, reafirmare ce va atinge apogeul tocmai în secolul al XVIII-lea va fi însoțită de influențele iluminismului european, de civilizația occidentală. Sub aceste auspicii, tradiții locale și influențe exogene, se va situa și întemeierea așezămintelor spitalicești din principatele române.

Primele, și cele mai vestite, au fost "spitalurile cu spițăriile ce era doftorii pentru săracii din spital" de la mănăstirea Colței, - ridicate de marele spătar Mihail Cantacuzino între 1703 și 1707, întemeiate deplin la 1714/1715, - și acela pentru "boala hronicești"/"cronice" de la mănăstirea Pantelimon, terminat, odată cu întreg edificiul, la 1750 de principele Grigore al II-lea Ghica în ultima sa domnie în Țara Românească. Aceluiași domn i se datorează și construirea în satul de lângă mănăstirea Pantelimon a "lazaretului znereduților" - spitalul ciumaților din jurul bisericii cu hramul Sf. Visarion.

După cum se vede marile spitale bucureștene din secolul al XVIII-lea respectau tradiția medievală a funcționării pe lângă așezămintele mănăstirești.

Și întemeierea primului așezământ spitalicesc Filantropia stă sub asemenea auspicii. Fundația se leagă de domnia și personalitatea, atât de

discutate, a mai puțin obișnuitului principe "fanariot" al Țării Românești Nicolae Petru Mavrogheni (26 martie 1786 – 10 noiembrie 1789/8 iunie 1790). Ea se află în conexiune cu un întreg ansamblu de construcții ridicate din inițiativa domnului în anii 1786-1787 într-o zonă înscrisă aproximativ în perimetrul marcat azi de străzile Dr. Sergiu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, arh. Ion Mincu, șoselele Kiseleff și Nicolae Titulescu. Aici, la extremitatea nordică a Bucureștilor și a Podului Mogoșoaiei unde se afla "rezervorul" de apă al orașului, s-a înălțat biserica cu hramul "Izvorul Tămăduirii", înconjurată cu chilii, devenită mănăstirea "de la hasnaua apelor de la capul Podului Mogoșoaiei" sau Cișmeaua, sau Mavrogheni după numele domnului ei ctitor. După obiceiul vremii acesta a închinat-o la 1787, după însemnarea cronicii, mănăstirii „ce se numește catontepileani” – adică având o artă de porți ("EKATOPTAPvliav" – de la ostrovul Paru/Paron, insula arhipelagului de unde este originară familia sa). În preajmă, atras de vegetația abundentă și pitorescul locului, domnul a pus să se înalțe, după cum consemna istoriograful contemporan Dionisie Fotino – "chioșcuri" și o "casă de petrecere". Dar tot aici s-a amenajat o fântână publică cu apă adusă pe olane de la Crețulești, s-a instalat o tipografie în curtea bisericii și o moară de vânt ce funcționa pe locul unde ulterior s-a înălțat Memorialul regelui Ferdinand I

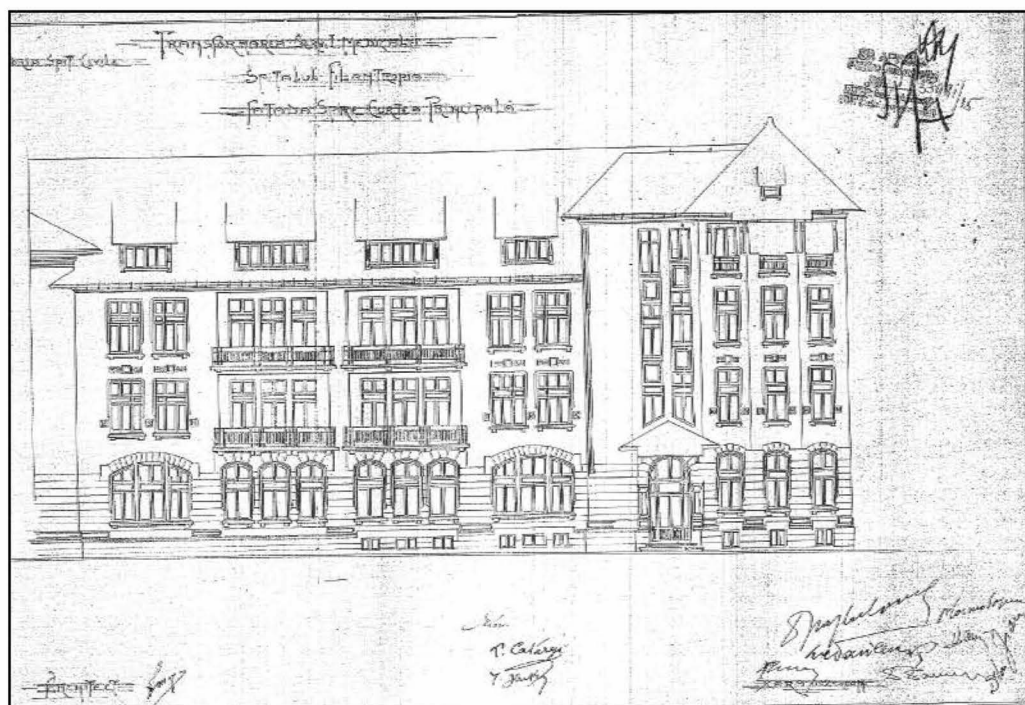

Fig. 3 Proiectul fațadei cu intrarea principală a corpului B semnat de arh. V. Moga. Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos. / 1926

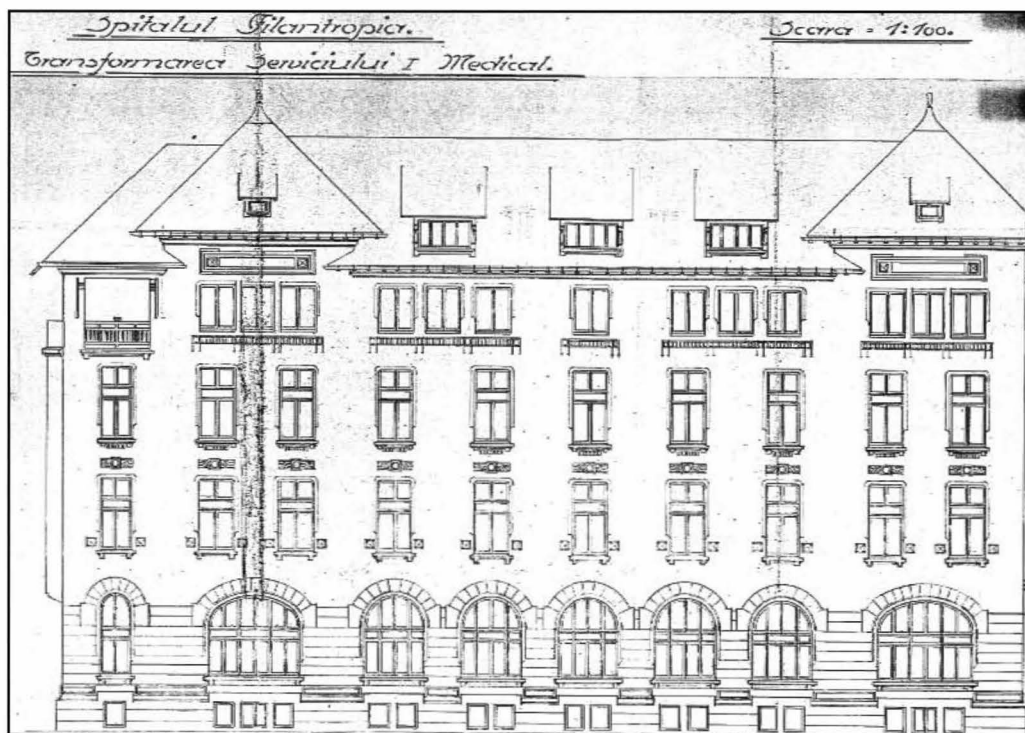

Fig. 4 Proiectul extinderii fațadei din Bd. Filantropia a corpului B, semnat arh. V. Moga. Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos. / 1926

“Întregitorul”. În sfârșit în preajma bisericii sale, atât de sugestiv și simbolic numită Izvorul Tămăduirii Nicolae vodă Mavrogheni a întemeiat așezământul spitalicesc și azilul numit apoi “Filantropia”. Anul 1787, al încheierii construcției mănăstirii Mavrogheni coincide deci cu cel al începuturilor spitalului. În spatele bisericii și a spitalului a fost amenajat și un cimitir, dezafectat după primul război mondial.

Corespunzător viziunii “democratice” a ctitorului, vădită și în alte, numeroase, fapte și atitudini ale lui Nicolae vodă Mavrogheni – ceea ce îi va atrage statomica inimizție a boierimii, ba chiar și moartea silnică (septembrie 1790) – spitalul a fost deschis cu precădere “clanului de jos” al populației, de unde și denumirea “Spitalul Netrebnicilor”, sub care era îndeobște cunoscută fundația mavroghenească, izvorită din iubirea de oameni (“filantropia”) a ctitorului și a slujitorilor așezământului.

*

În tragicele împrejurări ale războiului ruso-turc din 1806-1812, încheiat prin pacea de la București (16/18 mai 1812) și răpirea Moldovei dintre Prut și Nistru (Basarabia) de către ruși, desfășurarea operațiilor militare, prezența unor corpuri de oaste ce însemnau peste 100.000 de oameni, condițiile

generale de viață, subnutriția, silniciile și violurile au determinat epidemii grave, pustiitoare.

A fost meritul doctorului Constantin (Constandinache) Caracaș, de a fi încercat atunci să aline suferințele aproape de nesuportat ale semenilor săi, așezămintele spitalicești întemeiate de Vodă Mavrogheni intrând de atunci într-o nouă fază.

Doctorul Constantin Caracaș era el însuși fiu de medic, al cunoscutului "doftor Dumitrachi", venit în Țara Românească după pacea dezastruoasă pentru otomani de la Kuciuk Kainargi (1774), sub domnia, sub multe privințe înnoitoare, a lui Alexandru Ipsilanti (1774 - 1782). Familia Caracaș – numele real era Luca, Karakaș fiind o poreclă turcă însemnând "Sprâncene negre" – era macedo-română/aromână, originară din satul Satiște de lângă Bitolia (Monastio). Cu studii serioase și o îndelungată practică la Vidin, Craiova și apoi din 1784 la București ca protomedic (medic șef al Capitalei și Director al Spitalului de la Pantelimon), locuind la hanul Sfântul Gheorghe Nou unde-și avea adăpostită și aleasa-i bibliotecă, doctorul Dumitrache Caracaș își îndrumase fiii, Nicolae și Constantin, către înalte studii medicale la universitățile germane. Revenit la 1800 în țară, purtându-se cu "haine nemțești", doctorul Constantin Caracaș a practicat la început profesia alături de socrul său doctorul Silvestru Filittis, nepotul mitropolitului Dosoftei Filittis¹.

Din 1804, după moartea tatălui său, i-a succedat la conducerea spitalului de la Pantelimon². Fire inimoasă, tânărul doctor Caracaș a răspândit și în rândurile păturilor mai nevoiașе vaccinarea, s-a remarcat în cursul tuturor epidemiilor, pe atunci încă și de ciumă bubonică.

Dar marea operă a doctorului Constantin Caracaș rămâne noua construcție și organizarea modernă a Spitalului Filantropia. Din inițiativa sa, la care și l-a asociat pe marele agă (șeful poliției) al Bucureștilor, Grigore Băleanu, în anul 1811 s-au deschis liste de subscripție pentru construirea clădirii unui spital. Solicitat, generalul-comandant al trupelor ruse de ocupație în principatele Moldovei și Valahiei, contele Mihail Kutuzov a binevoit să subscrie suma de 7 (șapte) galbeni. Din fericire și ca o reacție națională la îndelungata și cumplită ocupație militară, oamenii din toate clasele au contribuit masiv. La 1812 s-a putut începe construcția noii clădiri.

Locul vechiului spital mavroghenesesc fiind neîndestulător s-a obținut în dar de la marele agă Băleanu un teren peste drum de biserica Izvorul Tămăduirii, la 150 de pași de bariera orașului din Capul Podului/Mogoșoaiei/, adică de Piața Victoriei de azi. Mai mult ca sigur terenul a fost ales, după criteriile medicale de la sfârșitul sec. XVIII ale dr. Pingle, ofițer din armata engleză, care a creat sistemul pavilionar, prin dispersarea spitalizării în

¹ V. Gomoiu, aria Gomoiu, *Germanismul în trecutul nostru medico-farmaceutic*, în *Mișcarea Medicală Română*, Craiova, 1941, p. 488-496

² V. Gomoiu, *Repertor de medici și farmaciști veterinari*, București, 1938, p. 78

construcții amplasate în spații mari, aerisite și însorite, în afara orașelor, pe tipuri de boală, pentru a se împiedica transmiterea infecțiilor.

Acest tip de spital s-a folosit pe scară largă între 1800-1900 în Europa și America și, după cum se vede, și în Țările Române.

Prima construcție, în pofida ciumei ce a bântuit în vremea lui vodă Caragea, a putut fi isprăvită la 1815. Printr-un noroc, grație *Topografiei Țării Românești*³, opera monografică a doctorului Caracaș însuși, dispunem de o descriere contemporană autorizată a acestei prime clădiri: "Spitalul - arată doctorul Caracaș - este pus cu fața spre miază-zi, cu o curte mare și după dânsa o grădină mare, în dos, spre nord o altă grădină cât ține spitalul. Tot catul întâi al acestei clădiri are 20 de camere în șir, din care sunt destinate bolnavilor patru, foarte comode, de către 5 stânjeni în lungime și 4½ în lărgire și alte patru mai mici de către patru stânjeni având fiecare câte cinci ferestre mari și înalte. Celelalte camere de câte trei stânjeni sunt locuințe de preot, de epistat, de chirurg și de farmacist. Fiecare dintre ei are câte două camere și o cuhnie. Între acestea este și o magazie pentru medicamente și farmacie iar în mijlocul tuturor acestora este un mic paraclis. Dintr-o parte, sub pământ este o pivniță mare, despărțită pentru vin, pentru medicamente și pentru ale hranei. Lungimea spitalului este de 52 stânjeni iar lățimea de 9 ½. Fațada, pe toată lungimea are un mare coridor cu 30 de ferestre înalte care nu numai că înfrumusețează clădirea dar formează și o mare sală care este de mare folos, pentru că, în timp de iarnă, oprește pătrunderea vânturilor reci, iar vara căldura cea mare a soarelui. Această sală servește și pentru preumblarea bolnavilor în timpuri rele /...../. În interior aerul se păstrează curat prin ventilatoare sistematice ce s-au făcut în fiecare încăpere și prin ferestrele cele mari; nu puțin contribuie la aceasta faptul că s-au făcut private la o parte, în niște chilii separate, puse între săli, cu lăzi anume făcute care se deșartă în toate zilele afară, ca să nu facă exalături ce strică aerul. Afară de această clădire mai este una în față, în care este bucătăria, spălătoria, magazia de rufe și câteva locuințe de servitori.

La primul cat al clădirii se îngrijesc în toate zilele 60, 70 și 90 de bolnavi la caz de nevoie. În fiecare din sălile cele mari sunt câte 15 paturi iar în cele mici cât 10, când însă vin mai mulți bolnavi nu se păzește această rânduială și se pun mai mulți bolnavi într-o sală. Pentru femei sunt săli separate și, pe cât se poate se păzește cuvenita diferențiere între bolnavi".

Dintr-o chitanță din chiar anul 1815 a doctorului Caracaș la primirea unei donații din partea renumitului Manuk bei, chitanță reluată de istoricul Emil Vărtosu (1957), rezultă că la data construirii noii clădiri aceasta prelua funcțiunile Spitalului Netrebnicilor, ctitoria mavroghenească pe care îl continua, mai cu seamă în ceea ce privește îngrijirea fără discriminare a pacienților și tratamentelor gratuite, inclusiv a prostituatelor atinse de maladii

³ Pompiliu Samarian, *Istoria medicinei și farmaciei*, București, 1932

Administrat încă de la inițierea noilor construcții (1815) de o eforie compusă din episcopul de Buzău, Constandie Filittis – rudă a doctorului Caracaș, marele ban Grigore Brâncoveanu, marele ban Radu Golescu, marele logofăt Gheorghe Golescu, aga Constantin Golescu, vornicul Nicolae Văcărescu, hatmanul Constantin Greceanu, stolnicul Geani Orășanu și alți boieri și negustori – spitalul "Filantropia" ajunge să dispună pe la 1820 de un venit de 33.000 lei pe an, putând trata anual 800-1150 de bolnavi, mortalitatea variind în chip obișnuit între 90 – 100 pe an. În spital locuiau alături de doi "hirurgi", un "epistat" (funcționar administrativ), un farmacist și "servitorii bolnavilor" (asistenții sanitari).

Medicul primar și secundar, "scriitorul" (registratorul de azi) și al doilea epistat, cu aprovizionarea erau externi.

Apreciat ca un spital modern, cu bune rezultate în tratamentul bolnavilor, "Filantropia" a fost rechiziționat de comandamentul trupelor ruse de ocupație între anii 1828-1834, 1848-1850, 1853-1854, pacienții români fiind evacuați la celelalte spitale bucureștene.

După moartea la datorie (1828), în timpul mării epidemii de holeră, a primului medic primar al noii "Filantropii", dr. Constandinică Caracaș, la conducerea spitalului s-au succedat Johann Georg Andreas Grünau, doctor în medicină la Göttingen, fost adjunct al lui Caracaș, apoi Joseph Reinhardt (1851-1852) și, între 1852 și 1859 binecunoscutul Gheorghe Polizu (1819-1886) doctor în medicină la Berlin.

În această etapă se conturează și alte direcții care vor deveni tradiționale în activitatea spitalicească de la "Filantropia".

Astfel încă din 1832 se inițiasse aici o "școală de bărbieri", asistenți chirurghi, la 1853-1856 a funcționat tot aici școala de mică chirurgie, pentru ca după 1870 "Filantropia" să devină una dintre bazele învățământului medical.

La 1834, după porunca principelui stăpânitor al Țării Românești, Alexandru Ghica, în spital au fost primite patruzeci de femei bolnave de "boli lumești", pentru care se angaja un "gerah" cu știință de "spîterie" (farmacie). Anul următor principele acorda spitalului o subvenție domnească de 100.000 lei. După o nouă vizită, la 1836 Alexandru vodă Ghica mulțumit de starea "Filantropiei" urca venitul anual al spitalului la 309.000 lei anual.

În 1857 sub conducerea lui Carol Widmann, doctor în medicină la Viena, se crează la "Filantropia" "Serviciul de ochi" – secția de oftalmologie, cu bune rezultate.

Din 1832, după adoptarea Regulamentului Organic al Țării Românești, administrația așezământului trece la Eforia Spitalelor Civile, situație care se va menține până la 1948.

Anul 1859 marchează începutul unei noi etape în evoluția "Filantropiei" – ca și a principatelor române extracarpatiche de astfel. Astfel acum se crează

cele două secții, cea de chirurgie, sub conducerea lui Adolf Grünau – doctor în medicină de la Göttingen, medic șef al spitalului, și cea medicală, a lui Gheorghe Cariadi, cu doctoratul la München.

Din același an, 1859, datează și raportul inspectorului Eforiei, Gredianu, care afla construcția spitalului neîncăpătoare pentru cele 130 de paturi, fără comodități – baie modernă, prea mult spațiu locativ ocupat de funcționari, grădina lipsită de arbori și, în fine, predominanța pacienților cu boli venerice.

Posibilitățile lipsesc încă până după războiul de la 1877 – 1878 când spitalul servește pentru răniți, construindu-se și trei barăci în curte.

De la 1868/1869 în fruntea secțiilor de chirurgie și medicală stau doctorii Ludovic Fialla (1830-1910), medic șef, și, respectiv Nicolae Măldărescu, profesor de Farmacologie, decan al Facultății de Medicină. Primului i se datorează și apariția unei reviste editată aici: "Cugetări mensuale din divizia chirurgicală a spitalului Filantropia".

Sub directoratul Fialla, la 1883, se construiește în curtea spitalului localul propriu al "Institutului de Maternitate", condus de prof.dr. Ștefan Capșa, continuator al Institutului de Nașteri, întemeiat la 1839 la mănăstirea Radu Vodă.

Edificiul maternității va fi primul dintre noile construcții spitalicești de la Filantropia care marchează o nouă etapă în evoluția așezământului. Sub primariatul la chirurgie a macedoneanului dr. Leonte Anastasievici din 1885 și până la 1897 "Filantropia" se va preînnoi și moderniza astfel încât în pragul secolului XX va avea în clădiri noi sau renovate două servicii medicale, de chirurgie și de urologie, fiecare cu câte 50 de paturi, altul de consultații cu 35 de paturi, alături de Institutul de Maternitate cu 40 de paturi.

Evoluția în etapa de la 1885, corespunzătoare ctitoriei românești independente sub regele Carol I și până la intrarea României în primul război mondial, este similară și altor instituții medicale de veche sorginte – Colțea, Pantelimonul.

*

După primele construcții din 1812-1815 efectuate conform planurilor și sub supravegherea doctorului Caracaș se mai adaugă în 1817 un mic paraclis și se continuă lucrările aripei de est până la 1820 când evenimentele revoluționare provoacă oprirea lor. Capela cu hramul Sfinților Doctori Cosma și Damian, a început odată cu cea a spitalului (1813), construcția ei fiind obligația în întregime a donatoarei, d-na Ecaterina, soția paharnicului Radu Fărcășanu. Ea s-a construit după planurile arh. Josef Hartl.

În vremea exilului dr. Caracaș la Brașov, sub domnia lui Grigore Dimitrie Ghica, la 1825 se încheie construirea "unei clădiri mai mici compusă din baie și alte trei camere pentru locuințe" cu fondurile date de marea băneasă Zoe Brâncoveanu.

Întrucât, așa cum remarca și dr. Caracaș, ulița din fața intrării spitalului

se umplea adesea de apă, la 1852 au fost asanate bălțile din jurul "Filantropiei". Anul următor se efectuau reparații generale ale spitalului ce era ocupat atunci de bolnavii armatei ruse de ocupație.

Cutremurul de la 1838, unul dintre cele mai mari din Țara Românească a afectat și "Filantropia", ce se "meremetisea" (repara) în cea mai mare parte.

La 1847 sub domnia lui Gheorghe vodă Bibescu se amenajau două încăperi (saloane) pentru "boale lipicioase" (râie și altele).

Cimitirul spitalului devenit neîncăpător ca urmare și a epidemiilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea se extindea la 1851. După încă doi ani iluminatul cu lumânări era înlocuit pe coridoarele spitalului cu acela cu lămpi cu petrol, un mare progres dacă ne gândim că felinarele cu petrol lampant apăreau pe străzile Bucureștilor abia la 1857. În chiar acest an la "Filantropia" se amenaja secția de oftamologie cu 30 de paturi.

Vremurile lui Cuza vodă și primii ani ai domniei lui Carol I, marcate de un grav deficit financiar și instabilitate politică, nu au fost propice construcțiilor. Ele se vor relua abia sub marea guvernare conservatoare a lui Lascăr Catargiu – în 1871 supraetajându-se partea centrală a pavilionului principal al spitalului, cu această ocazie reparându-se și paraclisul, rămas la parter și repictat de Tattarescu. Dar marile construcții vor debuta curând după proclamarea regatului independent al României.

Astfel în 1885 sub marea guvernare liberală a lui I.C.Brătianu, la doi ani după terminarea Institutului de Maternitate (1883) se vor începe lucrările de renovare ale "Filantropiei", încheiate la 1890. De acum îmbunătățirile și înnoirile se înșiruiesc an după an. Grație unei importante donații a lui Răducanu și Elena Simonide la 1891 se amenaja serviciul de ginecologie. În același an se instalau spălătoria mecanică, noile băi și bucătăria sistematică.

În anul următor, 1892, se introducea la "Filantropia" iluminatul electric, furnizor fiind vechea uzină de la Grozăvești, atunci tocmai dată în folosință.

La 1893 pentru autonomia instituției se înalță castelul de apă al spitalului și se face noua canalizare. Tot acum se instalează etuva fixă a spitalului și se amenajează prosectura. Anul următor, 1894, se construiește localul secției consultații și laboratorul de bacteriologie; curtea spitalului se pavează și grădina se replantează.

În 1896 începe modernizarea sălilor de operații și se instalează o fabrică de gheață proprie spitalului; la 1896 modernizarea se încheie cu secția ginecologie.

În această ultimă etapă a Vechiului Regat, o pleiadă de medici se remarcă la "Filantropia": Florea Teodorescu, I. Nanu-Muscel, Gh. Assaky, Gh. Nanu, M. Petrini-Galatz, D. Chiriac, Th. Bastachi, N. Duna, N. Kernbach și mulți alții.

În 1899 spitalul avea următoarele servicii: Serviciul X medical, al dr. J. Nanu, Serviciul chirurgical – dr. Gr. Nanu, Serviciul bolilor căilor urinare – dr. N. Duma, Serviciul de ginecologie – dr. I. Kiriac, Serviciul special de

În planul Boroczyn al Bucureștiului varianta 1848-1852, care este rezultatul unor ridicări topografice, cu un mare grad de credibilitate, situația terenului este consemnată cu multă precizie, având construit pe el clădirea spitalului, sub formă de pavilion unic, foarte lung, de dimensiuni mari, comparativ cu alte construcții figurate.

Acest plan confirmă intervenția din 1830, care unește cele două pavilioane cu capela într-o singură clădire sub formă de bară. În curtea spitalului, în afara pavilionului principal, planul mai consemnează trei construcții, relativ mici în raport cu clădirea spitalului.

La 1871 se adaugă părți de mijloc a spitalului încă un etaj, înglobându-se complet capela, între clădirile spitalului.

În 1875 în planul "Pappazoglu", planul Comisiei de Galben, care nu este o reprezentare cadastrală, se consemnează în curtea spitalului aceeași clădire sub formă de bară a pavilionului principal.

În Planul orașului București, întocmit de Institutul Geografic al Armatei între anii 1895-1899, în curtea spitalului se regăsesc "spitalul Filantropia", clădirea "Maternității", precum și pavilioanele mai mici ale spălătoriei mecanice, ale fabricii de gheață artificială ce deservea toate spitalele din București.

La 1911, planul cadastral al Bucureștilor, oferă o imagine în plan foarte precisă, a amplasamentului fiecărui pavilion din curtea spitalului Filantropia (fig. nr. 2).

Corpul principal, spre deosebire de planurile din 1848-1895, este format din 3 tronsoane, cel de mijloc cuprinzând amfiteatrul și capela, iar corpurile laterale fiind altele decât cele ce figurează astăzi în plan și realitate.

În partea vestică a curții, regăsim clădirile gospodărești, spălătoria mecanică și ghețaria, care există și astăzi.

Clădirea "Maternității" este consemnată ca și cea din partea de est a incintei.

În februarie 1923, un oarecare Moise Craiu, cere autorizație provizorie pentru construirea unui chioșc pe terenul Eforiei Spitalelor Civile, în curtea Spitalului Filantropia.

În documentația înaintată era atașat și un plan al întregii incinte din care rezultă că pavilionul principal cu cele trei tronsoane ale spitalului nu-și modificase planimetria de la 1911. În schimb corpul "Maternității" mai primise încă două aripi, legate de vechea construcție.

Între 1925-1926, atât pe str. Filantropiei (atunci str. col. Mihail Ghica, azi B-dul 1 Mai), cât și pe str. dr. Felix (atunci str. Spitalului) încep construcțiile a două corpuri simetrice, spre cele două capete ale spitalului Filantropia, peste vechile clădiri (fig. nr. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

Amândouă aveau destinația de a adăposti clinici medicale și de a mări

numărul de locuri din spital. Unul se va numi corp A (cel din dr. Felix), iar celălalt corp B (str. Filantropia).

Cele două corpuri au patru nivele, sunt construite în arhitectura neo românească – după proiectul arhitectului de atunci al Eforiei Spitalelor Civile, arh. Vasile Moga. Arhitectura adoptată este cea preferată de oficialități, în această perioadă, la multe din clădirile cu mai multe etaje. Cele două corpuri noi construite vor încadra între ele, la mijloc, vechiul corp (Aripa Jianu), cu amfiteatrul și capela (fig. nr. 1).

Dacă construcția corpului B, a Institutului Clinico-medical, se datorează în mare parte înțelegerii administrației pentru dezvoltarea firească a unui domeniu medical nou-creat, dotarea clădirii cu aparate moderne și specializate pentru laboratoarele de cercetare medicală este rezultatul în exclusivitate implicării profesorului dr. D. Danielopolu.

Între anii 1935-1936, prof. dr. D. Danielopolu, organizează și înființează Academia de Medicină, cu sediul în Clădirea Institutului Clinico-medical B.

În 1945 Institutul Clinico-medical devine Institutul de cercetări biologice și este subordonat Academiei de Medicină.

În 1948, Academia de Medicină și Institutul sunt reorganizate în Academia R.P.R., profesorul dr. D. Danielopolu devenind directorul "Institutului de fiziologie normală și patologică", noua denumire a fostului Institut de cercetări biologice.

În 1943 apar primele sesizări cu privire la intențiile Eforiei Spitalelor Civile de a demola și restul de clădiri vechi, adică Capela și amfiteatrul de la 1815-1871. Sesizarea o face preotul-confesor de la "Spitalul Filantropia", atrăgând atenția Comisiei Monumentelor Istorice asupra vechimii și importanței capelei pictate de Tattarescu în 1871.

Comisia Monumentelor Istorice se va adresa Eforiei Spitalelor Civile, atrăgându-i atenția că "biserica Sf. Doctori Cosma și Damian din curtea Spitalului Filantropia, fiind construită înainte de 1834, este pusă sub protecția legii de conservare și restaurare a monumentelor istorice", dar adresele rămân fără răspuns.

În iulie 1944, la sediul clinicii profesorului dr. D. Danielopolu, la inițiativa acestuia, se semnează de către 66 profesori universitari, oameni de știință, printre care C.I. Brătianu, D. Bagdasar, un memoriu-protest adresat mareșalului Ion Antonescu, pentru ieșirea României din războiul dus alături de Germania hitleristă.

În 1949, din nou apar printre documentele arhivei Comisiunii Monumentelor Istorice, rapoarte și adrese către Ministerul Artelor venite din partea Mitropoliei Ungro-Valahiei, a Arhiepiscopiei Bucureștiului de sesizare și cerere de sistare a demolării capelei începută de către direcția Spitalului de Stat nr. 5 (Spitalul Filantropia).

În 7 septembrie 1949, V. Moisescu, întocmește un memoriu, din care se poate afla cum arăta mica capelă, construită de arhitectul I. Hartl și pictată

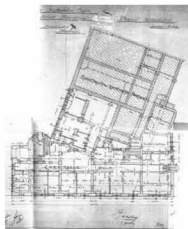

Fig. 5 Plan subzol, Corp B, Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos./1926

Fig. 6 Plan parter, Corp B, Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos./1926

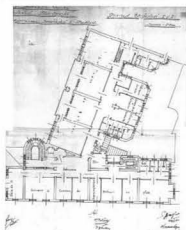

Fig. 7 Plan etaj I, Corp B, Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos./1926

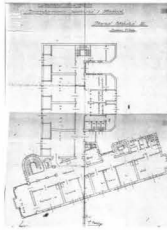

Fig. 8 Plan etaj II, Corp B, Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos./1926

Fig. 9 Secțiune transversală, Corp B, Arhiva P.M.B., fond P.M.B., Dos./1926

de Tattarescu: "Însă meritul cel mai mare este al artistului, arhitectului, sau cine va fi fost oare, a știut să amenajese într-o încăpere destul de mică (6,50/8,20) o frumoasă lucrare în lemnărie"⁴. Se putea vedea influența artei Renașterii adaptată cultului ortodox, astfel ca să corespundă în totul cerințelor cultului".

Parterul avea stâlpi de lemn în formă de cruce care susțineau planșeul balconului. Tâmpla era din lemn, împodobită cu icoane de mare valoare opera marilor artiști pictori Nicolae Grigorescu și Tattărăscu.

"La etaj accesul se face printr-o scară exterioară adică dintr-un antreu. Aici la etaj erau cu multă măiestrie executate în lemn, câte patru colonete așezate în cruce având capitele corintice pe care se rezemau patru arcuri dublouri care la rândul lor primeau rezemarea boltei în jumătate de sferă și pandativi. Totul era executat în lemn, bolți, arcuri, stâlpi, balcoane, planșee, etc., însă avea atâta proporție, atâta gingășie în execuție, astfel ca să-ți redea din lemn impresia unei construcții de zidărie. Completate cu pictură murală de maestrul Tattărăscu și icoanele maestrului N. Grigorescu, era întru totul o desăvârșită operă de artă..."

"Intrarea se făcea pe două uși de pe latura de sud, aceia din dreapta era nișa astupată. Lumina primea prin ferestrele de pe latura de nord, unde asemenea celei de la parter erau astupate, asemenea și o ușă în stânga, astfel că rămăsese să fie luminată prin cele trei ferestre de la etaj. În semiobscuritatea interioară era un plăcut lăcaș de reculegere pentru cei în suferință"⁵.

Cu toate aceste intervenții, la 9 sept. 1949, aflăm că: "... vă facem cunoscut că intervenția pentru menajarea de la dărâmare a capelei cuprinsă în Spitalul de Stat nr. 5 (fost Filantropia) a fost tardivă, întrucât lucrările de dărâmare, începute, nu mai puteau fi oprite"⁶.

În 1950, clădirea "Institutului Oncologic" (aripa de mijloc), construită peste fosta aripă cu capelă este terminată. Realizatoarea proiectului este arhitecta Henrieta Delavrancea - Gibory, care în amintirile sale își reproșează demolarea corpului vechi.

La 30 aprilie 1955, se stinge din viață prof. dr. doc. Daniel Danielopolu și institutul creat de el capătă titulatura de "Institutul de Fiziologie Normală și Patologică dr. D. Danielopolu", instituție ce funcționează și astăzi pe același amplasament.

CONTEXTUL URBAN

Incinta spitalicească Filantropia, cu tot ce cuprinde ea azi, constituie una dintre cele mai interesante și vechi complexe spitalicești din București.

⁴ Arhiva I.N.M.I., fond C.M.I., Dosar 656, f. 2, 3

⁵ Idem

⁶ Idem

Ea cuprinde un număr mare de pavilioane construite în diferite perioade istorice, în diferite stiluri și maniere arhitecturale, precum și cu o tipologie diversă a programului spitalicesc, proiectate în funcție de normele și carențele sanitare ale epocii. Se poate spune că incinta adună o întreagă istorie a tipurilor de construcții spitalicești așezate într-o frumoasă gradare volumetrică, de la clădiri-parter, parter și un etaj, dezvoltate pavilionar în plan orizontal, la clădirea multietajată (5 niveluri și subsol) a Institutului de Oncologie și a Institutului de Fiziologie Normală și Patologică prof. dr. D. Danielopol.

Inițial, spitalul doctorului Constantin Caracaș, se dorea a fi un spital modern conform concepțiilor sanitare europene de la începutul sec. XIX, situat la marginea orașului, protejat de aglomerația urbană, la capătul Podului Mogoșoaiei, într-o zonă verde, rămasă din vechii Codrii Vlăsiei.

Mai apoi, la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, prin dezvoltarea orașului București spre nord și modificarea normelor sanitare (descoperirea microbilor aseptici și a sulfamidelor), spitalul nu a mai fost izolat, în jurul lui putând fi construite o serie întreagă de clădiri publice, impunătoare, azi toate decretate monumente istorice. Complexul spitalicesc se extinde cu noi pavilioane, construcții anexe, menținând până în dec. 5 al sec. XX construcțiile primului spital laic din Țările Române, Spitalul Filantropia.

Probabil efervescența constructivă din jurul spitalului și îndesirea la maximum a pavilioanelor în incinta sa a dus ca în anii 1925-1926 la cele două capete ale clădirii, sub formă de bară, a Spitalului Filantropia să se construiască două clădiri simetrice cu 4-5 niveluri care înglobau la mijloc vechea capelă și amfiteatrul.

Înglobarea organică a unei clinici medicale cu o secție de chirurgie proprie și laboratoare de cercetare medicală fac ca instituția prof. dr. D. Danielopol să fie unică în lume (în 1925) și să capete un prestigiu mondial. Încununarea prestigiului de care se bucura a venit în anul 1935, când localul devine și sediul Academiei de Medicină.

Din aceste motive denumirea generică "Spitalul Filantropia" ce definește un sit istoric spitalicesc ce încă mai conține urmele primului spital este, pe bună dreptate, pusă în plan de egalitate cu denumirea mai recentă „Institutul de Fiziologie Normală și Patologie - prof.dr.D. Danielopolu”.

În 1926 sub îndrumarea profesorului Danielopolu se construiește un corp nou de clădire, existent și azi, ridicat peste zidurile vechiului spital, dublându-l ca suprafață prin dezvoltarea laboratoarelor de fiziologie experimentală, a laboratoarelor clinice, menite a face în paralel cercetări de fiziologie, patologie, farmacodinamie și terapeutică medicală și chirurgicală. O parte din noua construcție se va așeza pe vechea orientare a Spitalului Filantropia, iar o altă parte se va adapta la aliniamentul bd. Filantropia (aici se remarcă existența unor încăperi boltite în subsolul clădirii).

Cercetând planurile actuale ale Institutului se observă cu destulă

ușurință că atât în subsol, cât și în parter, noua construcție a înglobat zidurile vechiului spital. Existența unui zid median de 80 cm grosime, ca zid interior, restul zidurilor, atât interioare cât și exterioare fiind de maxim 45-60 cm grosime, demonstrează această ipoteză.

În 1925 se lucra cu beton armat și apăruseră deja în București imobile cu 4-5 până la 7 etaje cu zidărie portantă de cărămidă având 45-60 cm grosime și planșee de beton armat.

Actualul ansamblu reprezintă un reper dominant, ce echilibrează aspectul eterogen al pavilioanelor incintei "Filantropia". Îmbinarea arhitecturii Bauhaus cu arhitectura neo-românească a anilor '20, pare stranie la prima vedere, dar tocmai prin opoziția ritmului plin-gol, cât și prin simetria construcțiilor, imaginea devine unitară și capătă valențe arhitecturale.

Clădirea institutului este parte integrantă a sitului istoric, curtea spitalului Filantropia este inclusă în zona istorică rezervată din centrul Bucureștiului. Implicarea directă a unor personalități în susținerea și edificarea acestor construcții, personalități ca dr. Constantin Caracaș, dr. D. Danielopolu, generalul Kutusov, arhitecta Henrietta Delavrancea-Gibory (deși prin construcția noii clădiri a Institutului Oncologic, a fost distrus ultimul corp al vechiului spital), adaugă construcției valoarea memorială, la valoarea istorică și arhitecturală a ansamblului.

Unicitatea națională și internațională a organizării institutului prof.dr. D. Danielopolu, prin coroborarea clinicii medicale, cu laboratoare de cercetare medicală și un bloc chirurgical propriu, conferă Institutul de Fiziologie Normală și Patologie, un loc sigur în istoria medicinei românești

Prin cumularea celor trei criterii, valoare arhitecturală (puține spitale tip mono-bloc, multi-etejate, au adoptat linia neo-românească a imobilelor de raport) cu valoare memorială și istorică (vechi sit istoric), precum și unicitatea organizării funcționale a institutului, duc la concluzie că localul institutului împreună cu corpurile adiacente, merită a fi protejate ca viitoare monumente istorice.

BIBLIOGRAFIE

Al. G. Gălășescu – *Eforia spitalelor civile din București*, 1906

Dr. V. Gomoiu – *Repertor de medici, farmaciști, veterinari*, vol. I, Brăila, 1938

Dr. V. Gomoiu, Maria Gomoiu, *Germanismul în trecutul nostru medico-farmaceutic*, în *Mișcarea Medicală Română*, Craiova, 1941

Pompiliu Samarian, *Istoria medicinei și farmaciei*, București, 1932

Arhiva I.N.M.I. – fond C.M.I. – dosar 656 (1943-1956), f. 2, 3

Arhivele Statului – Filiala București – C.F. Dosar nr. 61369 – Eforia Spitalelor Civile

Arhivele Statului – P.M.B. – dosar nr. 342/1911

Arhivele Primăriei Municipiului București, fond P.M.B., Dos. / 1926

“Arhitectura”, nr. V, 1925

“Arhitect Design”, 1994, pag. 6-7

SUMMARY

The hospital precincts Filantropia, with everything it entails today, is one of the oldest and most interesting hospital bases in Bucharest.

It includes a large number of pavilions built in different historic ages, in different architectural styles and mannerisms, as well as with a diverse typology of hospital program, designed in conformity with the sanitary rules and restrictions of the age. We may say that the precincts gather an entire history of hospital building types, displayed in a beautiful volumetric grading, from ground-floor buildings, ground-floor plus one storey, developed as pavilions on a horizontal plan, to the multi-leveled building (5 levels and basement) of the Institute of Oncology and the Institute for Normal Physiology and Pathology – D. Danielopolu, Phd. MD ”

Initially, the hospital of doctor C. Caracăș, was intended to be a modern hospital, aligned to the European sanitary principles at the beginning of the 19th century, located on the outskirts, far from urban agglomeration, at the end of Mogosoia Bridge, in a green area part of the former Forest of Vlășia.

Afterwards, by the end of the 19th c.– beginning of the 20th c., due to the advancement of Bucharest city to the north and given the amendments to sanitary regulations (discovery of aseptic germs and the sulphamides), the hospital was no longer isolated and a number of imposing public buildings could be built around it – today all such buildings have been declared historic monuments. The hospital ensemble is now extending with new buildings, additions, pavilions, maintaining as long as the 5th decade of the 20th c. the constructions of the first secular hospital in the Romanian Provinces, Filantropia Hospital.

It was probably the building effervescence around the hospital and the crowding of pavilions inside its precincts that caused, in 1925-1926, the construction at both ends of the buildings, in the shape of a girder, two symmetrical buildings with 4-5 levels, which integrated at the middle the old chapel and the auditorium.

The organic inclusion of a medical clinic with its own surgery section

and medical research labs made the Institute D. Danielopolu unique in the world (in 1925) and get international prestige. A further recognition of its prestige was recorded in 1935, when the location also becomes the headquarters of the Academy of Medical Science.

For all such reasons, the generic name "Filantropia Hospital" which refers to a hospital site which still preserves the traces of the initial one is righteously on a level of equality to the more recent name, „The Institute for Normal Physiology and Pathology - D. Danielopolu, Phd. MD”.

In 1926, under the guidance of professor Danielopolu, based on the project developed by architect of the Vestry of Civilian Hospitals Vasile Moga, a new building section, still in place today, was erected on the walls of the old hospital, thus rendering it double in size through development of experimental physiology laboratories, of clinical investigation laboratories, designed to perform in parallel research on physiology, pathology, pharmacodynamics and medical and surgical. Part of the new building was placed on the old base of Filantropia Hospital, and another part was to be adapted to the alignment of the Filantropia Boulevard.

From the current plans of the Institute, we could easily notice that the basement and ground floor of the new construction integrated the walls of the former hospital building. The existence of a 80 cm thick median wall- as an interior wall- while the rest of the walls, both interior and exterior, were maximum 45-60 cm thick, comes to confirm that hypothesis.

In 1925 people used to work with reinforced concrete and in Bucharest had already been built 4-5, even 7 - level edifices in brick load-bearing walls, 45-60 cm thick and reinforced concrete platforms.

The current ensemble represents a dominating landmark point which balances the heterogeneous aspect of the pavilions inside the "Filantropia" enclosure. The combination between Bauhaus architecture with the Neo-Romanian style of the '20 seems weird at the first sight, but it is the very antithesis of the filled-empty rhythm, as well as the symmetry of the constructions, which make the image unitary and give the ensemble real architectural value.

The institute building is part of the historic site, the courtyard of the Filantropia hospital is included in the historic reservation area downtown Bucharest.

Direct involvement of some personalities in supporting and conclusion of such constructions, such as dr. C. Caracăș, dr. D. Danielopolu, General Kutusov, the architect Henrietta Delavrancea-Gibory (though construction of the new building of the Oncology Institute destroyed the last section of the old hospital building), attach to the edifice a memorial value to the historic and architectural value of the ensemble.

The national and international distinctiveness of the organization scheme in the institute managed by professor D. Danielopolu, that is

corroboration of the medical clinic with medical research laboratories and an integrated surgery section, place the Institute of Normal Physiology and Pathology on a significant position in the history of Romanian medicine.

Cumulating the three criteria, architectural value (only a few mono-block, multi-leveled hospital buildings adopted the Neo-Romanian style), memorial value and also historic value (old historic site), as well as the singularity of the functional organization of the institute lead to the definite conclusion that the current building of the hospital and the additional structures are worth being protected as future historic monuments.